

DIE ONSIGBARE EN DIE SIGBARE KERK*

Seer geagte kollegas en here studente,

Dit is vir my 'n voorreg dat dit my vergun is om vanjaar die opening van die Fakulteit, Afd. A., waar te neem, en ek wil met hierdie geleentheid graag oor die eg Reformatoriese begrip van die Onsigbare en die Sigbare Kerk praat. Dit is 'n onderskeiding wat die Protestantse Teologie nie kan mis nie, as dit nie geheel en al ten onder wil gaan nie.¹⁾

Die wysgeer Kant het gesê dat die mens alles kan wegdink, behalwe die perke van die tyd en van die ruimte. Van hierdie twee beperkings kan die mens hom nie losmaak nie, en dit is vir ons onmoontlik om iets te onskrywe wat buite die tyd en buite die ruimte val. Teenoor die tyd staan die ewigheid, en teenoor die ruimte staan die oneindigheid. En ons kan ons dan ook geen voorstelling maak van die ewigheid of van die oneindigheid nie.

In Artikel I van die Nederlandse Geloofsbelydenis bely die Kerk sy geloof aan die bestaan van God. En dan word van Hom gesê dat Hy ewig en onbegrypelyk is, soos die Gemeente Hom ook bely in Gesang 52 vers 11:

*Ewig – onbegryplik' wese,
Vader, Seun en Heil'ge Gees.*

Hy is ewig dit wil sê Hy is bo die tyd verhewe; Hy is onbegryplik, onomvattelik, dit wil sê Hy is nie deur die eindigheid gebonde nie.

Maar tog, as mens Hom bely dan kan mens Hom nie anders voorstel as binne die perke van die tyd en die ruimte nie, en kan mens nie anders as 'n onvolkome en uiters gebrekkige voorstelling van Hom te maak nie. En dit is hierdeur dat dit noodsaaklik is om tussen sy transendensie en sy immanensie te onderskei. Hy is transendent, dit wil sê Hy is los van en bo die skepping verhewe en nie aan die aardse perke van tyd en van ruimte onderworpe nie Hy is immanent, dit wil sê hoewel Hy bowe die skepping verhewe is, woon Hy tog in hierdie wêreld en bestuur Hy al die geskapene, sonder dat Hy daarvan deel is.

Maar as ons oor Hom praat, of tot Hom in die gebed nader, dan kan ons nie anders nie as Hom binne die perke van die tyd en van die ruimte te betrek, maar dan doen ons noodwendig te kort aan sy wese. Die leer van die transendensie en van die immanensie van God wil nie sy wese op dualistiese wyse skei nie, maar wil dit alleen terwille van ons gebrekkige menslike voorstelling onderskei. Dit is alleen 'n onderskeiding wat ons maak en nie 'n skeiding nie. Ons bely daarmee nie twee gode nie, maar maak 'n onderskeiding van die één God.

As sy transendensie alleent aanvaar word en sy immanensie geloën word, verval 'n mens noodwendig in 'n deïstiese Godsvoorstelling. En

* Voordrag gehou by die opening van die lesings van die Teologiese Fakulteit Afd. A., Universiteit van Pretoria aan die begin van die akademiese Jaar 1960.

¹⁾ Van ganser harte onderskryf ons die opmerking van Prof. J. J. van Oosterzee dat die Evangeliese Teologie wat die onderskeiding tussen die Onsigbare en die Sigbare Kerk nie handhaaf nie, Rome met krag in die hand werk. Sien sy *Christelike Dogmatiek*, tweede druk (1876), tweede deel, bls. 428.

word sy immanensie weer alleen aanvaar en sy transendensie geloën, dan verval mens weer noodwendig in 'n panteïstiese Godsvoorstelling. Ons verdeel of skei dus nie sy wese nie, maar onderskei dit.

Net so is dit as ons oor die persoon van Jesus Christus handel. Hy is voor alle eeue uit die Vader gebore, Hy is nie gemaak nie, Hy is nie 'n mens nie. En tog, Hy het mens geword, en was gevang in die beperkings van die tyd en van die ruimte. Ons onderskei dan ook sy goddelike en sy menselike natuur. Ons skei Hom nie daarmee in twee persone nie, maar onderskei sy twee nature. Sy goddelike natuur staan bo die perke van die tyd en die ruimte: dit is ewig en oneindig, en vir ons onbevattelik. Sy menslike natuur is binne die tyd en die ruimte, dit is die lewende brood wat uit die hemel neergedaal het²⁾ die gestalte wat Hy hier op aarde aange- neem het, en wat onderworpe was aan die beperkings van hierdie bedeling. Hy, die Ewige, het met sy menswording onderworpe geraak aan die perke van die tyd; Hy, die Alomteenwoordige, het onderworpe geraak aan die perke van die eindigheid en van die ruimte. Hy die Volkome was onder- worpe aan die onvolkomenheid van hierdie bedeling. Hy wat geen sonde geken het nie, is om ons ontwil sonde gemaak (2 Kor. 6:21). Hy, die Al- wetende, wat bo die perke van die tyd verhewe is, was in sy siel die onwe- tendheid onderworpe, soos Calvyn dit uitdruk in sy aantekening op Lukas 2 vers 52. Ja, Hy wat die ewige lewe is, het met sy menswording onder- worpe geraak aan die grootste beperking en tekortkoming van die tyd en van die eindigheid, naamlik die dood.

Die menswording van Christus, die indaling van die Seun van God binne die perke van die tyd en van die ruimte, het in die Kerk baie vrae laat ontstaan. Is Hy waaragtig God of is Hy maar 'n super-mens? Die docetisme het eensydig alle nadruk alleen op Sy godheid gelê, en sy mens- heid as 'n skyn beskou, en geleer dat Hy 'n skynliggaam gehad het. Die Kerk het dit veroordeel. En die ander uiterste, die Arianisme, het alleen weer Sy mensheid beklemtoon, en Hom as 'n skepsel Gods gesien. Ook dit is deur die Kerk veroordeel, en die Kerk bely dat Hy waaragtig God en waaragtig mens is. En toe het die vraag opgekom wat die verhouding van sy goddelike en sy menslike natuur teenoor mekaar is. Nestorius het die twee nature geskei, en ook dit is deur die Kerk veroordeel.

En toe kom Eutyches met sy leer wat die twee nature weer vermeng het. Ook dit is afgewys en met die konsilie van Chalcedon in die jaar 451 het die Kerk die twee nature van Christus opnuut bely, en geleer dat dit onvermengd en onverdeeld is. M.a.w. die Kerk het hom in diepe ootmoed voor die misterie van die twee nature van Christus gebuig.

Hierdie worstelinge is veroorsaak omdat ons as sondige mense die ewige Naam van God, wat bowe die perke van tyd en ruimte is en wat ewig en oneindig is, tog binne die perke van die tyd en van die ruimte moet bely en aanbid.

²⁾ Joh. 6:51.

Waar ons tussen die transendensie en die immanensie Gods onderskei, daar is en bly dit slegs 'n onderskeiding wat ons as beperkte mense nodig het, en is dit nie 'n skeiding van sy Wese nie; ons bely daarmee eensins twee Gode nie, maar één God: net so is die onderskeiding tussen die goddelike en die menslike natuur van Christus slegs 'n onderskeiding, en word sy natuur nie verdeel nie en is daar nie twee Christusse nie, maar één Christus, één Verlosser.

Dieselfde geld van die Heilige Gees. Die Vader het alles geskape, die Seun het die geskapene verlos, en die Heilige Gees bewaar die verlore skepping. Die ewige Raad Gods is die agtergrond van die skepping. Aan God is al sy werke van ewigheid af bekend. Maar hierdie werke is ook binne die perke van die tyd en die ruimte. Om hierdie skepping te verlos, moes Christus met sy menswording binne die perke van die tyd en die ruimte intree. Die Heilige Gees bewaar die verlore mensheid ook weer binne die perke van die tyd en die ruimte, en dit is die Kerk. Hierdie Kerk is die Jerusalem wat daarbo is en wat die moeder van ons almal is, Gal 4:26. In hierdie heilige Jerusalem daarbo is daar geen tempel nie, Openbaring 21:22, geen skeidings in groepe of afdelings nie. Dit het op aarde neerge-daal. En hier op aarde, dit wil sê binne die perke van die tyd en die ruimte, tree die Kerk dan ook op in 'n kneggestalte en onderworpe aan al die gebrokenhede en die beperkings wat daar in die tyd en in die ruimte is. Hier is dan ook geen volmaakte Kerk nie. In hierdie sigbare aardse gestalte van die Kerk is daar nie alleen koring nie, maar ook onkruid; nie alleen skape nie, maar ook bokke; nie alleen verstandige meisies nie, maar ook dwases. Die koninkryk Gods is naar sy hemelse en ewige kant die volmaakte Godsheerskappy deur Christus in die mens as enkeling en in die mensheid as gemeenskap. Naar sy aardse en lydelike kant is die Koninkryk Gods die groei van hierdie gemeenskap hier op aarde. Die Ryk van God is dan ook aan die een kant die aanduiding vir die groot ontwikkelingsproses wat die verlossingswerk van Christus onder die mense moes deur-maak, en aan die ander kant is dit die aanduiding van die voltooide resultaat van hierdie proses. Die ontwikkelingsproses kan ons waarneem en volg, maar die voltooide proses kan ons nie waarneem nie, omdat dit buite die tydelike bestaan van die mensheid val. Hierdie ontwikkeling en hierdie voltooiing is één in Christus, en dra die naam van Kerk. Daar is dan ook altyd onderskei tussen die voltooide en die nog wordende of groeiende Godsryk, die Kerk.³⁾ Vanaf die dae van die Kerkhervorming word die benamings Onsigbare en Sigbare Kerk gebesig.

Die kerkvader Augustinus was die eerste wat hierdie onderskeiding omskryf het. Dit was die Donatistiese skeuring wat hiertoe aanleiding gegee het. Die uitwendige, Sigbare Kerk bly deur die Woord en die Sakrament bestaan. In hierdie uitwendige Kerk bestaan die *communis sanctorum*,

³⁾ Prof. J. H. Berends: *Het oud-Katholieke begrip van de Kerk*, Katholieke Stemmen 1928, bls. 53 - 76. (Prof. Berends was hoogleraar aan die Oud-Katholieke Seminarie te Amersfoort, Nederland.)

die *invisibilis caritatis compages*⁴⁾ wat in die uitwendige Kerk aanwesig is, maar daarvan onderskeie is . Augustinus praat ook van 'n *corpus verum atque permixtum*.⁵⁾

Met die middeleeuse deformatsie is die Kerk hoe langer hoe meer veruitwendig. Christus, die onsigbare Hoof van die Onsigbare Kerk, is langamerhand deur die sigbare Pous vervang. Maar aan die Bybelse onderskeiding tussen 'n Onsigbare Kerk en 'n Sigbare is tog nog deur baie vasgehou. In die veertiende eeu het Johannes Wiclif die Kerk omskryf as gemeente van alle uitverkorenes waarteenoor hy die *ecclesia malignentium* stel; of die *ecclesia vera* teenoor die *ecclesia pretensa* of *mixta*. By Johannes Hus vind ons dieselfde onderskeiding.

Toe die Reformasie op 'n breuk met Rome uitgeloop het, moes die Reformatore hulle noodgedwonge goed rekenskap van die Evangeliese kerkbegrip gee. Met die breuk met die Roomse organisasie het hulle nie met die Kerk gebreek nie, maar alleen met 'n organisasie wat gepretendeer het dat dit die enige ware Kerk is, die Sigbare Kerk, wat die hele godsdiens veruitwendig het. Hulle het die breuk met die sigbare Roomse bedorwe organisasie aanvaar, maar het steeds beklemtoon dat hulle nie van die Onsigbare Kerk geskei het nie. Luther gebruik in sy voorlesings oor die brief aan die Galate meermale die uitdrukking „Onsigbare Kerk” en hy doen dit ook in ander geskrifte.⁶⁾

Zwingli gee 'n omskrywing van die Onsigbare en die Sigbare Kerk. Die Onsigbare Kerk is die wat, soos die Skrif leer, uit die hemel neerdaal, dit wil sê wat God deur die verligting van die Heilige Gees ken en wat Hom aanhang. Tot hierdie Kerk behoort al die gelowiges in die hele wêreld. Die Sigbare Kerk is nie Rome nie maar die wat Christus bely, en onder hulle is ook valse Christene.⁷⁾

Calvyn het voor in sy Institusie wat in 1536 verskyn het, 'n brief geplaas aan Koning Frans I van Frankryk. Daarin noem hy die hoofpunte van sy verskille met die Roomse Kerk, en as eerste noem hy dat Rome beweer dat die gestalte van die Kerk altyd sigbaar is, en verder dat hierdie sigbare gestalte in die stoel van die Roomse Kerk en in die orde van sy prelate gestel word. Maar hy sê egter dat die Kerk ook 'n onsigbare gestalte het . Die Kerk, sê Calvyn verder in die Institusie, is die skare van uitverkorenes. God alleen weet wie hulle is en ons kan geen suiwere skeiding tussen die ware gelowiges en die hipokriete maak nie. Maar die Sigbare Kerk met sy ampte en orde, en die Onsigbare Kerk van uitverkorenes is nie twee kerke nie. Dit mag nie geskei word nie, maar moet onderskei word.⁸⁾

⁴⁾ Augustinus: *De baptismo contra Donatistas*, III, 19, 26.

⁵⁾ Sien o.a. Adrianus Roux: *Dissertatis de Aurelio Augustino, adversaris Donatistarum* (1838) p. 94-98.

⁶⁾ Vgl. Luther se versamelde Werke W. A. I, 639,7; I 680,11;III,124, 36; III,183,24ff; III,203, 22; IV 81, 12; IV 189, 17ff; IV 239, 23 en 36.

⁷⁾ Huldrici Zwinglii, *Opera*, (Ed. 1832), Vol.IV, p. 58.

⁸⁾ *Institusie*, IV, I, 2. Vgl. Dr. W. F. Dankbaar: *Calvijn zijn weg en Werk*, (1957), bls. 192-196.

Dr. A. Noordmans: *Het Koninkryk der Hemelen*, (1949), bls. 192. Sien verder die Kategismus van Calvyn, Sondag 16, waar hy dieselfde onderskeiding maak.

Van Heinrich Bullinger het in 1558 die *Hausbuch* verskyn wat in 1567 in Nederlands onder die titel *Huysboeck* uitgegee is. Tot 1622 het hiervan nie minder as sewe drukke die lig gesien nie, wat bewys dat dit in Nederland baie gelees is en groot invloed moes uitgeoefen het. Bullinger het die Reformatoriese en vóór-Middeleeuse kerkbeskouing uitvoerig daarin weergegee. Hy het die onderskeiding tussen die triomferende Kerk en die strydende Kerk duidelik gestel, asook tussen die inwendige of onsienlike Kerk en die uitwendige of sienlike Kerk, en uitvoerig daaroor gehandel. In die Tweede Helvetiese Konfessie wat in 1562 deur Bullinger opgestel is en die mees uitstaande van al die Switserse Konfessies is, word in hoofstuk XVII uitvoerig en met nadruk oor die Onsigbare en die Sigbare Kerk gehandel. In Artikel XXVII van die Nederlandse Geloofsbelydenis gaan dit oor die Algemene Christelike Kerk.

Hoewel die benamings „Onsigbare” en „Sigbare” Kerk hier nie genoem word nie, is die beste kommentatore van hierdie artikel dit tog daarvoor eens dat die Onsigbare Kerk hier geleer word.

In die Heidelbergse Kategismus word in vraag en antwoord 54 oor die Heilige Algemene Kerk gehandel. God het, so word gesê, vir Hom uit die ganse menslike geslag ’n gemeente tot die ewige lewe uitverkies deur Sy Woord en Gees, en Hy vergader dit van die begin van die wêreld af tot die einde toe. Die oorsprong van die Kerk lê dus in die verkiesing van God, in ’n voor die mensheid verborge daad. En hier kan dan ook aan niks anders as aan die Onsigbare Kerk gedink word nie.⁹⁾ Die opstellers van die Kategismus, Caspar Olevianus en Zacharias Ursinus, benadruk in hulle dogmatiese geskrifte dan ook die onderskeiding tussen die Onsigbare en die Sigbare Kerk.

Die Skotse Hervormer John Knox en die Ierse James Ussher het hierdie onderskeiding sterk beklemtoon, en in die twee Reformatoriese konfessies van daardie twee lande, die *Confessio Scoticana* (1560) art. 16, en *The Irish Articles of Religion* (1615) art. 68, 69, en 70 word dit duidelik bely. So ook in *The Westminster Confession of Faith* (1647) wat ’n gemeenskaplike belydenisskrif vir die Kerk van Engeland, Skotland en Ierland wou wees, het in art. 25 die onderskeiding tussen die Sigbare en Onsigbare Kerk beklemtoon. Franciscus Gomarus, ’n bekende persoon in verband met die Sinode van Dordrecht, gebruik in verband met die al of nie sigbaarheid van van die Kerk hierdie „schone woorden”, soos dr. G. P. van Itterzon dit noem¹⁰⁾: „Ons weet dat die mense wat tot die heilige Kerk behoort, sigbaar is, maar sien nie maar glo dat hulle die Kerk vorm. Die heilige algemene Kerk word vir sover dit heilig en algemeen is, in die geloofsbelydenis bely maar is nie sigbaar nie”

Gysbertus Voetius wat ook lid was van die Dordtse Sinode en daarna ’n baie groot invloed gehad het, en in 1636 die eerste teologiese professor aan die Universiteit van Utrecht was, gee in deel I van sy *Politica Ecclesiastica* drie verhandelinge oor die Sigbare en die Onsigbare Kerk.

⁹⁾ Dr. P. J. Kromsigt: *Het Wezen der Kerk*, p. 88.

¹⁰⁾ Dr. G. P. van Itterzon: *Franciscus Gomarus*, bls. 70.

Na die Sinode van Dordrecht het vier Teologiese professore van Leiden 'n dogmatiese handboek saamgestel wat in 1625 onder die titel *Synopsis Purioris Theologiae* verskyn het en wat aan die verskillende Universiteite van Nederland gebruik is. In *disputatio* XL bls. 432-445, ¹¹⁾, word oor die strydende en triomferende Kerk, die Sigbare en die Onsigbare Kerk gehandel. En hierdie onderskeiding is nog steeds in die Hervormde Kerk gehandhaaf, en 'n loslating daarvan moet noodwendig uitloop op 'n verwerping van die Reformasie.

Rome ken nie so iets as 'n onderskeiding tussen die Onsigbare en die Sigbare Kerk in die sin as wat die Reformatoriese Kerke se beskouing is nie. Rome ken alleen die Sigbare Kerk. As daar by Rome soms van 'n Onsigbare Kerk gepraat word, dan word bedoel die gelowiges wat tergoedertrou van die Sigbare Kerk weggedwaal is en as gelowiges nog nie sigbaar is nie. Die Kerk assonanig is alleen sigbaar. Bellarminus (1542-1621) gee 'n beskrywing van die Kerk as „die vereniging van mense wat deur die belydenis van dieselfde Christelike geloof en die gemeenskap van dieselfde Sakramente onder die bestuur van die wettige herders en veral van die plaasvervanger van Christus op aarde, die Pous, verbonde is”. Die verskil tussen die Protestantse en Roomse sienswyse i. v. m. die Kerk het hy as volg weergegee: „Die Protestantisme vra van sy belyders innerlike eienskappe om tot die Kerk te behoort; terwyl die Katolisisme slegs op uitwendige kentekens let.” „Die ware Kerk”, sê hy, „is net so sigbaar en tasbaar as byvoorbeeld die Venetiaanse Staat”. Pous Leo XIII het in 1896 in sy Ensikliek *Satis cognitum* gesê: „Omdat die Kerk 'n liggaam is, daarom is dit met die oë waarneembaar.” En Pous Pius XII het in 1943 in sy Ensikliek *Mystici Corporis Christi* dit 'n dwaling genoem as geleer word dat die Kerk nie sintuiglik waarneembaar of sigbaar is nie, en die verskillende Christelike Kerk genootskappe tog deur 'n onsigbare band verbonde kan wees.

As slotsamevatting eindig ons as volg: Rome ken alleen 'n Sigbare Kerk. Hierdie Kerk word heeltemal veruitwendig, en by die Avondmaal is Christus deur die transsubstansiasie sigbaar aanwesig in die gedaante van brood en wyn. En as hoof van die Kerk is Hy sigbaar aanwesig in die Pous. As van 'n Onsigbare Kerk gepraat word, dan word die gelowiges bedoel wat tergoedertrou dwaal en dus nog nie lede van die Sigbare Kerk is nie.

Die Reformasie leer dat die Kerk onderskei word in 'n Onsigbare en 'n Sigbare Kerk. Tot die Onsigbare Kerk behoort alleen die uitverkore gelowiges in die hemel en op die aarde, en ons kan nie sien wie hulle is nie, alleen God weet dit. Tot die Sigbare Kerk behoort die Kerk hier op aarde waarin ook ongelowiges en hipokriete is. In ons kerklied, Gesang 3 vers 2, bely die Gemeente op treffende en suiwere wyse die ou Christelike en die Reformatoriese voorstelling van die Kerk:

¹¹⁾ D. w. s. van die sesde druk wat in 1881 deur Dr. H. Bavinck besorg is.

In heerlikheid sing die apostelskaar u eer;
Profete, martelaars vermeld u lof, o Heer!
U Kerk bely u Naam daarbo en hier benede,
In stryd en seëpraal, met smeek- en dankgebede;
U Naam is steeds hul lied, o God van mededoë,
Onpeilbaar in verstand, onmeetbaar in vermoë!

S. P. ENGELBRECHT

INGEKOME BOEKE

Van Uitgewery Callenbach NV Nijkerk.

R. Bijlsma, *Schriftuurlijk Schriftgezag*, Diss. Groningen 1959, 489 blz.

J. H. van den Berg, *Psychologie en Geloof*, 1958, 76 blz.

C. W. Mönnich en G. C. van Niftrik, *Hervormd- Luthers gesprek over het Avondmaal*, 1958. 231 blz.

A. F. N. Lekkerkerker, *Enige Overwegingen bij de Voorlopige Aankondiging van een „Oecumenisch Concilie”* Inaugurele Rede Groningen, 1959, 35 blz.

E. L. Smelik, *De Stiefapostel De brief van Jakobus*. In die Serie: *De Prediking van het N.T.*, 1960 106 blz.

Van Uitgewery: H.A.U.M., Pretoria – Kaapstad.

A. van Selms, *Geloofshelde onder die Ou Verbond*, 1960. 190 blz.

Van Uitgewery: E. J. Brill, Leiden.

A. H. van Zyl, *The Moabites*, 1860

Van Uitgewery: Boekencentrum N.V. Den Haag.

J. M. van Veen e.a., *Innerlijk Leven*. Spesiale nommer van *Wending*, Dec. 1960. 179 blz.

Herderlijk Schrijven van de Generale Synode der Nederlands Hervormde Kerk, *De Kerk en de Pinkstergroepen*, 1960. 79 blz.

H. Berkhof, *De mens Onderweg. Een Christelike mensbeskouwing.*

Kerk en Wereldreeks No. 5, 1960. 118 blz.

Hervormde Dagkalender 1961.

Werkgroep N.H.K.: Kerk en Prediking, *Postille XII 1960–1961*, 1960, 317 blz.

Van Uitgewery: Potchefstroom Herald:

H. du Plessis, *Die Missiologie as 'n Teologiese Wetenskap*,

Intreerede, 1960, 39 bls.

Die Redaksie behou die reg voor om later deur middel van 'n resensie op hierdie boeke terug te kom of nie.